

К.В. Кравченко

*аспірант спеціальності «Теорія та методика управління освітою»
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Старобільськ, Луганська область, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ НЕЗАЛЕЖНИХ СИСТЕМ ОЦІНЮВАННЯ РЕЙТИНГУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ОДИН ІЗ ІНСТРУМЕНТІВ УПРАВЛІННЯ ПІДВИЩЕННЯМ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КАФЕДРИ ВНЗ

***Анотація.** Для вирішення завдань та побудови прийняття управлінських рішень у системі освіти, комплексного підходу до підвищення потенціалу кафедри та інших загально-організаційних питань необхідно проводити аналіз та оцінку освітньої діяльності. Незалежні системи оцінювання надають можливості для дослідження завдяки рейтинговій оцінці, яка відображає якість освітньої діяльності ЗВО, а також рівень наукової діяльності.*

***Ключові слова:** конкурентоспроможність, вищій навчальний заклад, рейтинг освітньої діяльності, прийняття управлінський рішень, рівень вищої освіти, дослідження даних рейтингової системи.*

Актуальність теми полягає в дослідженні опублікованих рейтингових даних закладів вищої освіти (ЗВО) незалежними системами «ТОП 200 Україна» та «Scopus» у сучасних умовах освітньої діяльності закладів вищої освіти України III, IV рівнів акредитації як невід'ємного фактору впливу на управління підвищенням рівня конкурентоспроможності кафедри та ВНЗ загалом.

Конкурентоспроможність ЗВО в Україні досі не має єдиної системи та методології оцінювання, незважаючи на те, що зроблено багатьма зарубіжними і вітчизняними науковцями, такими як: Є.Ю. Васильєва, С.Ю. Трапицин, Ю.С. Савенкова, Р.А. Фатхутдинов, Н.М. Ушакова, М.Я. Матвіїв, Т.Є. Оболенська, Ю.Є. Петруня, В.В. Глухов, М.П. Федоров, Г.П. Педченко, В.В. Супрун, Є.М. Хриков та ін. Вони піднімали питання щодо управління конкурентоспроможністю з надання освітніх послуг із застосуванням різних методик та рейтингових оцінок якості професійної діяльності викладачів, кафедр, факультетів, знань студентів та іншого, але труднощі у єдиному підході є не тільки у внутрішніх системах ЗВО, а й у зовнішніх факторів соціуму.

ЗВО спрямовані, в першу чергу, на те, щоб забезпечити високий рівень якості освіти у студентів, створюючи їм мотиваційні умови до самонавчання та підвищення компетенції в обраній професійної діяльності, щоб задовольнити попит роботодавців на ринку праці, тим самим випускаючи конкурентоспроможних спеціалістів.

Сьогодні освіта не має меж і перепонів до навчання. Ті, хто обирають ЗВО, на світових освітніх просторах сприяють загостренню управління підвищенням конкурентоспроможності ВНЗ на ринку освітніх послуг та співпраці із замовниками робочої сили.

Однак вибір абітурієнтів щодо отримання вищої освіти спирається в першу чергу на престиж ЗВО та його географічне місце знаходження. Менше значення має оцінка за результатами публікацій рейтингу «ТОП 200 Україна» або «Scopus», які більш за все створюють перегони між ВНЗ. Підвищуючи свій статус у рейтинговій системі, вони тим самим підвищують власний престиж.

Популярність академічних рейтингів популізувало термін «рейтинг». Рейтинг – це числова оцінка ефективності програми, діяльності, установи або системи вищої освіти, що відповідає конкретній затвердженій методиці, завдяки якій будуються таблиці показників із присвоєнням відсоткової ваги, що відображає поняття якості освітніх закладів.

Євроосвіта проводить оцінювання рейтингу закладів вищої освіти у співпраці із групою експертів IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence із питань академічного ранжування якості академічного рейтингу та якості вищої освіти, загалом застосовуючи прозору методологію, яка доступна в Інтернеті англійською мовою.

Топ «200 Україна», що створена відповідно до Берлінських принципів ранжування університетів, базується на використанні відкритих даних прямих вимірів (сумарною вагою 85%), та експертних висновків фахівців у галузі вищої освіти і головних ринків праці України (сумарною вагою 15%). Відповідно до цієї методики діяльність закладів вищої освіти (ЗВО) оцінюється за допомогою інтегрованого

індексу – Із. Цей індекс містить три комплексні складові частини: $I_z = I_{np} (40\%) + I_n (25\%) + I_{mv} (20\%)$, де I_{np} — індекси якості науково-педагогічного потенціалу, I_n – індекс якості навчання, I_{mv} – індекс міжнародного визнання [7]

Таблиця 1

**Перша десятка академічного рейтингу закладів вищої освіти України
III, IV рівнів акредитації «Топ-200 Україна 2019» [1]**

№	Заклади вищої освіти (ЗВО)	I_{np}	I_n	I_{mv}	Інтегральний показник діяльності ЗВО, ІЗ
1	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	40,95	22,32	14,76	78,03
2	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	40,76	21	14,88	76,64
3	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	21,06	13,55	12,39	47
4	Національний університет «Львівська політехніка»	16,72	16,94	13,33	46,98
5	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	20,07	14,81	8,63	43,51
6	Сумський державний університет	15,71	17,68	10,11	43,5
7	Національний університет біоресурсів і природокористування України	19,75	12,71	5,97	38,43
8	Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»	20,96	6,4	9,79	37,15
9	Львівський національний університет імені Івана Франка	16,69	13,9	5,67	36,26
10	Національний аерокосмічний університет імені М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	16,63	7,16	11,6	35,39

За даними рейтингу, за методикою відповідно до Берлінських принципів ранжування університетів, яка базується на використанні відкритих даних прямих вимірів, у таблиці 1 наведена перша десятка претендентів на кращий університет із високим рівнем базової, загальноосвітньої підготовки студентів, рівнем фахової підготовки, рівнем практичного володіння інформаційними технологіями, затребуваністю випускників ЗВО ринком праці.

Даний рейтинг дозволяє розробити заходи щодо покращення умов, які будуть сприяти ефективності навчання студентів, підвищувати компетентність викладачів, будувати інформаційну базу знань та налагоджувати співпрацю з іноземними закладами освіти, переймаючи досвід створення конкурентоспроможних умов отримання освітньої діяльності.

Залишається практично незмінною тенденція великого розриву між потребами ринків праці України і результатами роботи університетів за моделлю сучасних знань, головними компетенціями і практичною якістю підготовки фахівців.

Наступний рейтинг не менш важливий для розгляду. Він розроблений видавничою службою «УРАН» на замовлення osvita.ua – це наукометричний моніторинг суб'єктів науково-видавничої діяльності України за показниками бази даних SciVerse Scopus, на підставі якого складається рейтинг українських вищих навчальних закладів [2].

Scopus індексує вміст 24 600 активних назв та 5000 видавців, використовуючи складні інструменти та аналітику. Scopus генерує точні результати цитування, детальні профілі дослідників та уявлення, які сприяють кращим рішенням, діям та результатам.

У рейтинговій таблиці 2 вищі навчальні заклади України ранжовані за індексом Гірша – кількісним показником, що базується на кількості наукових публікацій і кількості їх цитувань [2].

Наведено показники цитованості у Scopus ЗВО України. Упорядкування проведено за h-індексом (h – кількість статей, на які є посилання в понад h публікаціях), а в його межах – за кількістю цитувань. Досліджуючи базу Scopus, можна вилучити якісні дані та придумати цінні відомості, які прискорюють дослідження наукової роботи.

Рейтинг ЗВО України за даними наукометричної бази даних SciVerse Scopus

№	Установа	Кількість публікацій у Scopus	Кількість цитувань у Scopus	Індекс Гірша (h-індекс)	Scopus-ID установи
1	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	16926	95898	88	60023137
2	Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна	9264	52600	68	60027251
3	Львівський національний університет імені Івана Франка	6536	37762	60	60080759
4	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	3363	14941	59	60068513
5	Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова	3415	19665	58	60068530
6	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	7496	23088	53	60003172
7	Донецький державний медичний університет	1257	7574	45	60014600
8	Національний університет «Львівська політехніка»	6121	17187	42	60080765
9	Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара	3613	13416	42	60020726
10	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	3614	13154	41	60020130

Даний рейтинг, наведений у таблиці 2, показує, наскільки поставлена наукова діяльність в університеті першої десятки серед усіх обраних університетів та надає можливість користувачам виявляти важливу інформацію, відстежувати тенденції та визначати потенційних співробітників для майбутніх проектів.

Дані рейтингової оцінки «ТОП 200 Україна» та «Scopus» ми не можемо співставляти, бо вони оцінюють різні кола питань та чіпляють різні фактори, що впливають на освітню діяльність ЗВО, підвищуючи статус найкращого університету країни. Можемо виявити різні сфери освітньої діяльності, які відповідають найкращим результатам оцінювання.

Перші два вищі таблиці 1 мають майже однакові значення інтегрального показника діяльності – 78,03 і 76,64, що на 1,03 пункту менше від першого, а третій ВНЗ дуже сильно відстає від перших двох ВНЗ майже на 31 пункт. Із рейтингової таблиці ми можемо відстежити, на що необхідно вплинути щодо підвищення рейтингу ВНЗ, а саме індекс науково-педагогічного потенціалу та індекс навчання ВНЗ ім. Каразіна менше, ніж дані перших двох ВНЗ, а індекси міжнародного визнання майже однакові в перших трьох ЗВО, обраних для розгляду.

Отже, якщо до даних першого рейтингового оцінювання ми додаємо дані рейтингу таблиці 2, то побачимо, що ВНЗ ім. Сікорського лідує у всіх рейтингових системах і має найвищий індекс Гірша – 88 пунктів, що на 20 пунктів вище від інших ВНЗ, обраних для аналізу.

Друге місце займає ВНЗ ім. Каразіна, що свідчить про активну наукову діяльність, хоча в таблиці 1 він займає третє місце в рейтинговій системі. ВНЗ ім. Сікорського в рейтинговій системі Scopus займає шосте місце, хоча в рейтинговій системі «ТОП 200» він посідає друге місце.

Таким чином, співставляючи дані рейтингових систем, що публікуються незалежними системами оцінювання, можна розробляти заходи щодо підвищення місця в рейтингових системах, впливати на слабкі місця освітньої діяльності щодо прийняття організаційно-управлінських рішень.

Звісно, щоб покращувати оцінку рейтингових систем, треба мати системний підхід управлінської діяльності щодо кожної структури ВНЗ, розробляти заходи та нові сучасні підходи до навчання майбутніх фахівців, які будуть конкурентоспроможними на ринку праці, створювати рекламну діяльність щодо залучення нових абітурієнтів та роботодавців, які можуть впливати на формування вимог до майбутнього фахівця.

Концепція кафедри має створювати середовище, що забезпечує їй системний і цілеспрямований характер, із метою встановлення пріоритетів, стратегічних цілей, завдань та формування інструментів розвитку кафедри.

Упровадження рекомендацій для кафедри з огляду на вимоги, що розробляються в межах кожної спеціальності відповідно до стандартів і нормативів, розроблених Міністерством освіти України

в рамках кваліфікацій і визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності, стає актуальним процесом на сучасному ринку освітньої діяльності.

Важливими є професійний рівень знань і наукова компетентність викладачів, що здійснюють освітній процес відповідно до вимог, які складаються попитом на ринку праці, щоб задовольнити обидві сторони учасників.

Спираючись на динаміку рейтингової системи, кожна кафедра може зазначити емпіричним шляхом власну частку впливу на результат загальної оцінки ВНЗ. Кожна структура ЗВО повинна мати мету покращення рівня освіти, здорову мотиваційну політику до покращення власних результатів діяльності, підвищення кваліфікації та компетенції викладачів, створювати івенти з роботодавцями з метою налагоджування тісної співпраці з міжнародними проектами освітньої діяльності, брати участь у будь-якому висококваліфікаційному дослідженні, створюючи інвестиційний попит щодо майбутніх фахівців.

Таким чином, упроваджені в Україні системи визначення рейтингу взагалі не враховують думки роботодавців, а тому немає налагоджування обміну інформації щодо компетентності отриманих фахівців від ВНЗ, що знижує потребу нести відповідальність за своїх випускників, коли на міжнародному ринку освіти та ринку праці роботодавці одразу розуміють, з якого навчального закладу вони будуть обирати собі спеціалістів.

Застосовуючи знання з різних джерел незалежного оцінювання, співставляючи дані із власними оцінками освітньої діяльності кафедри, створюючи власні опитування роботодавців та різних учасників загальної освіти, кафедра отримує інформаційний ресурс, на основі якого можна будувати стратегічні цілі щодо покращення конкурентоспроможності в освітньому середовищі та випускати компетентних фахівців, орієнтуючись на вимоги та очікування роботодавців, а саме надійність існування в майбутньому.

Рейтингування кафедр і оцінювання успішності діяльності науково-педагогічних працівників оцінює, насамперед, внутрішнє конкурентне середовище, яке мотивує колектив досягати успіхів та виявляє пасивних і незацікавлених викладачів або керівників кафедри. Тим самим забезпечується зближення цілей на всіх рівнях управління ВНЗ і зміцнення його конкурентних позицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence. URL : <http://ireg-observatory.org/en/>.
2. Scopus. URL : <https://www.elsevier.com/solutions/scopus>.
3. Васильева Е.Ю., Граничина О.А., Трапицын С.Ю. В 19 Рейтинг преподавателей, факультетов и кафедр в вузе : методиче-ское пособие. Санкт-Петербург : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2007. 159 с.
4. Людмила Прус. Теоретичні засади управління конкурентоспроможністю вищих навчальних закладів. *Вісник ТДЕУ*. 2006. № 2.
5. Євроосвіта. URL : <http://www.euroosvita.net>.
6. Інформаційна модель системи формування рейтингових списків кафедр університету / О.М., Пасічник В.В., Чирун Л.Б. URL : <http://vlp.com.ua/files/05.pdf>.
7. Рейтинги ВНЗ. URL : <http://osvita.ua/vnz/rating/55425/>.

Е.В. Кравченко. Применение независимых систем оценивания рейтинга заведений высшего образования как один из инструментов управления повышением конкурентоспособности кафедры вуза. – Статья.

Аннотация. Для решения задач и построения принятия управленческих решений в системе образования, комплексного подхода к повышению потенциала кафедры и других общественно-организационных вопросов необходимо проводить анализ и оценку образовательной деятельности. Независимые системы оценивания предоставляют возможность для исследования благодаря рейтинговой оценке, которая отображает качество образования в ВУЗе, а также уровень научной деятельности.

Ключевые слова: конкурентоспособность, высшее учебное заведение, рейтинг образовательной деятельности, принятие управленческих решений, уровень высшего образования, исследование данных рейтинговой системы.

E. Kravchenko. Application of independent systems of evaluation of higher education institutions as one of the management tools to enhance the competitiveness of the HEI department. – Article.

Summary. To solve problems and build management decisions in the education system, a comprehensive approach to enhance the capacity of the department and other general organizational issues, it is necessary to carry out an analysis and evaluation of educational activities. Independent assessment systems provide opportunities for research, thanks to a rating that reflects the quality of the HEI's educational activities, as well as the level of scientific activity.

Key words: competitiveness, higher education institution, rating of educational activity, managerial decision making, higher education level, research of rating system data.